

Presentació

El llibre que el lector té ara a les mans no és “una altra” edició de l’obra poètica de Màrius Torres, acompanyada, com les altres, d’“una altra” tria de la seva correspondència i dels seus escrits en prosa. És molt més que això. Però bé em caldrà aportar proves per justificar aquesta afirmació: n’hi haurà prou a situar el llibre en el lloc que li correspon i a explicar què representa respecte de les edicions anteriors, per a la qual cosa hauré de fer una mica d’història.

Com és sabut, la primera edició de l’obra poètica de Màrius Torres va aparèixer cinc anys després de la seva mort, el 1947, a Coyoacán, a cura de Joan Sales, que en va ser un dels grans amics i assessors en matèria lingüística i literària. A Sales correspon, doncs, sobretot a partir de la segona edició, feta ja a Barcelona (Óssa Menor, 1950) el mèrit d’haver situat el poeta de Lleida en la difícil palestra literària dels anys cinquanta, per tal que els seus poemes donessin al seu creador el prestigi que mereixia i que ara tothom li reconeix dins el cànon de la lírica catalana contemporània.

Totes les edicions dels poemes torresians que s’han fet des d’aleshores i fins quaranta-cinc anys després, dins l’editorial Ariel, han reproduït, amb alguns mínims retocs, el text de l’edició *princeps*, que ha esdevingut el *textus receptus*, el text rebut i divulgat que tothom ha admès sense discussió, tot incorporant-hi, a cada nova aparició, poemes inèdits: l’edició de 1953 n’afegí 30; la de 1964, 22;

i la de 1977, 42 més, que havia donat a conèixer Mercè Boixareu en el seu encara útil *Vida i obra de Màrius Torres* (Barcelona, Selecta, 1968) i que van ser reproduïts també a l'edició d'Ariel de 1981.

El 1993, però, Edicions 62 va publicar una altra edició, sota la cura de Margarida Prats, una investigadora que ha consagrat bona part dels seus estudis a l'anàlisi de l'obra del gran poeta lleidatà. Un dels molts fruits que va donar la seva recerca va ser la trobada d'informacions —provinents de documents escrits, com manuscrits i cartes, i de converses amb persones molt properes al poeta, com Mercè Figueras, Maria Planas, el doctor Josep Saló, etc.— que oferien noves llums sobre l'edició que hauria volgut Màrius Torres. Aquestes informacions van encaminar la investigadora a introduir, en aquella edició de 1993, importants canvis respecte de les anteriors. En primer lloc, eliminava els 94 poemes inèdits dels tres apèndixs que havien anat engrossint de forma indiscriminada les successives edicions i els substituïa per un de sol, que contenia sols els 40 poemes que l'autor havia donat per publicables en algun moment o altre del procés de revisió a què havia sotmès la seva obra des de 1938. En segon lloc, introduïa, en 12 dels poemes del corpus de Sales, les darreres esmenes que Màrius Torres havia fet en els seus autògrafs i que no havien arribat a l'edició de Coyoacán.

Més endavant, gràcies a un treball de recerca incansable, Margarida Prats va descobrir nous documents que l'obligaven un altre cop a prendre decisions sobre el text a editar, aquest cop, concretament, sobre el nombre i l'ordenació dels poemes. Però això el lector ja tindrà oportunitat de llegir-ho en l'esplèndid text introductori de la curadora, i de comprovar-ho, amb els documents justificatius i les variants a la vista, quan publiqui l'edició crítica. Com a tast documental, prego al lector de llegir atentament el que deia Joan Sales a Humbert Torres, pare del poeta, en una carta del dia de Nadal de 1946: “Jo tinc aquí, perfectament en ordre (ordre cronològic, no crec que en Màrius hagués pensat mai de donar als seus poemes altre ordre, ja que de fet vénen a ser com les pàgines d'un dietari íntim, on ell anava anotant les seves impressions), els poemes que en Màrius donava per definitius.”

Aquest rapidíssim repàs de les edicions de la poesia de Màrius Torres ve a tomb com a mostra —una més— d'aquella vella idea de la crítica filològica que tota edició d'un text no és sinó una hipòtesi. La va haver de bastir Sales, amb la informació de què disposava aleshores: la suposició (“no crec”: sense suport documental, doncs)

de l'ordre que Torres hauria volgut per als seus poemes i la certesa que les versions que ell tenia eren les "definitives", quan la documentació exhumada per Prats demostra que hi ha versions amb esmenes encara *posteriors* a les de Sales. La va haver d'elaborar també Margarida Prats, en la seva edició de 1993, a la llum de la informació que tenia aleshores, i l'ha hagut de (re)construir ara ella mateixa a partir de les informacions *documentals* que ha obtingut fins avui —i que ja va defensar en la seva tesi doctoral, després d'una exhaustiva recerca de testimonis autògrafs dels textos del poeta i de papers i persones que han ofert informacions fins ara desconegudes. Si apareixen nous documents, ja en tornarem a parlar.

Amb la documentació avui dia a l'abast i la garantia d'aquesta exhaustivitat, la hipòtesi-edició que ofereix en aquest volum Margarida Prats és, actualment, per dir-ho ras i curt, l'única honestament possible: si més no, la que exigeix el rigor filològic. I, a més, amb l'avantatge d'una triple lliçó, alhora científica i humana —que són les que perduren—, per part de la curadora: de modèstia, perquè sempre intenta minimitzar l'absoluta novetat de la seva edició; d'elegància, quan ha de referir-se a la feina d'altres editors de Torres, i, per damunt de tot, de valentia, per l'assumpció del risc que suposa una proposta d'edició amb una ordenació, una tria i un text diversos als fins ara canònics, però que ens acosten el text a la darrera voluntat —fins avui documentada— de l'autor.

No se m'ocorre cap altra manera més adient de celebrar el centenari del naixement d'un dels més grans poetes catalans del segle xx.

JOAN R. VENY-MESQUIDA
Universitat de Lleida-Aula Màrius Torres

Introducció

El poeta i la seva obra

Màrius Torres (Lleida 1910 - Sanatori de Puig d'Olena 1942) ha estat, amb Bartomeu Rosselló-Pòrcel, tots dos morts de tuberculosi en plena joventut, un dels mites de la poesia catalana de la segona meitat del segle xx. Els dos poetes formen part de la generació d'escriptors que, com Salvador Espriu, Rosa Leveroni, Joan Teixidor i Joan Vinyoli, van viure la guerra civil en plena joventut i van haver de patir l'emmudiment a què va sotmetre la literatura catalana la dictadura franquista. En el cas de Màrius Torres, l'únic membre d'aquesta generació "sacrificada" que va morir inèdit com a poeta, el conflicte bèl·lic es va superposar a l'aïllament de la societat a causa d'una tuberculosi pulmonar que va contreure als vint-i-cinc anys, quan exercia com a metge a la ciutat on havia nascut, i que va suposar el seu ingrés al sanatori de Puig d'Olena, el desembre de 1935, on va restar els darrers set anys de la seva vida. És al llarg de l'etapa al sanatori, on va ser un testimoni passiu i angunijat de la guerra espanyola fratricida, on va patir en la pròpia carn la derrota dels republicans i va viure com l'avenç dels sistemes feixistes enderrocava el sistema de valors en què havia estat educat, quan Màrius Torres passa de considerar-se "un metge que fa versos" a confessar que és "aquesta cosa absurda: un poeta líric".

L'aïllament forçós i la suspensió de l'activitat com a metge, malgrat les desfavorables condicions físiques, afavoria un temps per a la dedicació a l'escriptura i unes condicions de concentració i d'autoexigència perquè pogués cristal·litzar una obra literària. Tanmateix, la vivència de les circumstàncies esmentades pot rebre molts tipus de respostes en el camp de la creació literària; per construir-ne una com la de Màrius Torres cal capacitat de reflexió sobre la vida, fonaments filosòfics i diàleg amb la tradició literària i artística, sobretot la musical. I cal, també, capacitat per captar la realitat (personal, col·lectiva) i imaginació artística capaç de construir formes de gran potència significativa. Una breu aproximació a les circumstàncies biogràfiques, emmarcades en el context històric, a les preocupacions i als interessos de l'home que fou Màrius Torres pot contribuir a satisfer una curiositat, no pas banal, sinó emotiva i fins intel·lectual, de "conèixer" el poeta. I, alhora, pot aportar informacions significatives sobre els estímuls que el van dur a escriure una poesia que poua en el dolor, però no s'hi detura ni s'hi complau.

Els pares del poeta, Humbert Torres i Maria Pereña, formaven part del nucli de famílies d'intel·lectuals, metges i advocats, d'ideologia republicana, heterodoxa i catalanista de les terres de Lleida, que van contribuir activament a impulsar canvis ideològics i socials. El padrí patern, Marià Torres, fou un dels impulsors de l'espiritisme i el pare, seguint en part les mateixes idees religioses, defensà que la intel·ligència humana no desapareix amb la mort, sinó que continua la seva evolució en un món no condicionat per l'espai ni pel temps i pot manifestar-se per mitjà dels mèdiums. El padrí matern, Manuel Pereña, advocat i professor de preceptiva literària, fou cap dels republicans de Lleida; l'any 1903 es presentà a les eleccions parlamentàries i guanyà l'escó corresponent a la capital del Segrià, va fundar *El Ideal*, i el dirigí des de 1901 fins a 1909, data en què n'ocupà la direcció el seu fill gran, Alfred Pereña, el qual protagonitzà campanyes contra el caciquisme i la guerra del Marroc. El pare del poeta alternà l'exercici de la medicina amb la dedicació a la política. En l'àmbit local, juntament amb el seu cunyat Alfred Pereña, Pere Mies i altres, van aconseguir desfer el divorci entre republicanisme i catalanisme. Fou el primer alcalde votat —i no nomenat per Reial Ordre— de la ciutat de Lleida i des de la Paeria lluità per millorar les condicions higièniques i urbanístiques dels seus ciutadans. Durant la Segona República, fou elegit diputat, per Esquerra Republicana, al Parlament espanyol, on defensà la llibertat

religiosa, l'estat laic i el títol II de l'Estatut de Catalunya. La mare del poeta, que morí quan ell encara no havia fet els 18 anys, havia fet estudis de mestra i de música.¹

A la llar, el nen que fou Màrius Torres va aprendre a considerar la mort com un canvi d'estat de la substància espiritual i a seguir la moral evangèlica deslligada de tota mena de culte; també va viure la música: n'escoltà molta i va aprendre les notacions musicals i a tocar el piano sota el mestratge de la seva mare. La família, formada pels avis paterns, una tia carnal, Conxita Torres, i els dos germans del poeta, Víctor i Núria, va afavorir el contacte amb la natura: passejades amb el padrí Marià per la vora del Segre, jocs amb els cosins Pereña a la torre de l'horta de Lleida de l'avi matern; estades a la platja de Sant Salvador. Al Liceu Escolar, centre on va fer els estudis primaris,² va trobar una continuïtat dels estímuls intel·lectuals i artístics que havia rebut a la llar.

Després d'haver fet el batxillerat, el jove Màrius Torres es traslladà a Barcelona per cursar la carrera de metge. A la Facultat de Medicina va fer bones amistats, com Santiago Montserrat i Jaume Elias, va ser soci de l'Agrupament Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques. Després de doctorar-se a Madrid, va desestimar l'oferta familiar de passar una temporada a París per seguir perfeccionant els estudis i es va establir a Lleida, on va exercir de metge internista.

Ni durant l'estada a Barcelona, ni en el breu període d'exercici professional a Lleida, Màrius Torres no va formar part de cap cenacle literari ni va establir relacions amb cap escriptor de la seva generació; tanmateix, mentre estudiava per a metge, va dedicar part del seu lleure a activitats culturals —assistia als concerts del Palau, visitava exposicions artístiques, anava regularment al cinema i deixava part dels estalvis estudiantils a les llibreries de vell del carrer de la Palla, de Banys Nous, de la plaça de Sant Just—, a la lectura i a la creació

1. Per a una ampliació de la nissaga dels Torres i Pereña, podeu consultar el primer capítol de Margarida PRATS: *Màrius Torres. L'home i el poeta*. Barcelona: Edicions del Mall, 1986, i les obres de Víctor TORRES: *Memòries polítiques i familiars*. Lleida: Pagès Editors, 1994, Jordi GUIMET: *Una altra manera de fer política. Alfred Perenyà i Reixachs* (Lleida, 1882-1930). Pròleg de Víctor Torres i Perenyà. Lleida: Pagès Editors, 2005, i Jaume BARRULL: *Humbert Torres: metge, filòsof, polític*. Lleida: Alfazeta D.L., 2009.

2. Escola laica, fundada per Frederic Godàs l'any 1906, que tenia com a objectiu formar persones cíviques, sensibles i democràtiques. El bombardeig sobre Lleida, del novembre de 1937, enderrocà l'edifici d'aquesta escola i causà nombroses víctimes a les aules. Sobre aquesta institució escolar, vegeu *Liceu Escolar (Lleida)*. Lleida, Ajuntament, Institut Municipal d'Educació, 2006.

literària: va escriure cinc articles per a la *Memòria-Ressenya* del viatge de fi de carrera, on es revela com un bon observador de paisatges i d'ambients i un narrador àgil i un pèl irònic, i un aplec de poesies, *Primers poemes* (1927-1929), centrat en el tema de la nit. Mentre va exercir com a metge a Lleida va continuar dedicant part del seu temps a la creació literària: enllesteix el recull *Música de cambra i altres poemes* (1931-1934), comença a versionar poesia francesa: Comtessa de Noailles, Pierre Ronsard, Alfred de Musset i Paul Valéry; escriu diverses narracions breus i la farsa teatral *Una fantasma com n'hi ha poques*,³ presentada al premi Ignasi Iglésias, que rep un vot del jurat. Durant aquest període, el jove metge publica cròniques culturals al setmanari portaveu de Joventut Republicana *La Jornada*, on revela els seus coneixements musicals, les seves idees polítiques i els seus gustos artístics.

Aquest conjunt d'escrits primerencs, amb mostres de diversos gèneres literaris, i el coneixement vast de determinades àrees de cultura que es desprèn de les seves cròniques de *La Jornada*, il·lustra la dedicació de Màrius Torres a la creació literària, abans de l'ingrés al sanatori. L'isolament produït per la malaltia comportava la possibilitat d'un lleure que permetia cultivar les afeccions dels malalts. En el cas de Màrius Torres, a més de passejar i tocar el piano, eren la lectura i la creació literària. Pel que fa a les lectures, fins a finals de 1938, el poeta alterna obres de medicina amb obres de filosofia i de literatura; en canvi, des de 1939 fins a la data de la seva mort, desplaça el seu interès cap a obres gairebé exclusivament de literatura i filosofia. El repertori de lectures és força extens i eclèctic. Així, en el camp de la filosofia trobem autors del món clàssic com Plató, Aristòtil i Lucreci, i autors contemporanis com Bergson i Nietzsche; pel que fa a les obres literàries, llegeix narrativa i assaig i, sobretot, poesia. El ventall d'obres poètiques és ampli i abraça diverses tradicions i èpoques literàries. Entre els poetes llegits hi ha Baudelaire, Carner, García Lorca, Leopardi, Gerardo Diego, Maragall, Petrarca, Riba, Rilke, Rosselló-Pòrcel, San Juan de la Cruz, Vinyoli.

Quant a la dedicació a l'escriptura, iniciada com a "divertimento" mentre cursava els estudis de medicina, passa a ocupar el primer pla de la vida de Màrius Torres. Així, l'any 1936, envia col·laboracions al setmanari *L'ideal*, signades amb el pseudònim

3. Aquesta farsa en tres actes ha estat publicada, sota la cura de Miquel M. Gibert, l'any 2007 per l'Institut d'Acció Cultural de Lleida i l'Aula Màrius Torres.

Gregori Sastre,⁴ on tracta temes culturals més lligats amb la literatura i temes polítics.⁵ També escriu narracions breus, com els relats “Romança sense paraules”, “El cor i les roses”; i segueix traduint poetes francesos de diverses èpoques com J. du Bellay i P. Valéry; enceta la traducció de poetes anglesos com Lord Byron, Burns, Keats, Shelley, Wordsworth, Ben Jonson, Herrick, Milton, Shakespeare, i portuguesos, com Teixeira de Pascoaes. En el camp de creació poètica, pel setembre de 1936, amb l’elegia “Dolç àngel de la mort...” inicia una nova manera d’encarar-se a l’escriptura de poesia: l’obra neix a partir d’una indagació en la pròpia vida emocional i moral, que continua en el bienni 1937-1938 amb poemes com “Que sigui la meva ànima...”, “Paraules de la Nit”, “Febrer”, la sèrie de les cançons a Mahalta, “Lorelei”, “La galerna i el llamp...”, “Un altre abril”, “Couperin a l’hivern”, entre d’altres. Si bé el poeta continua sèries de poemes narratius, encetades a Lleida mentre exercia de metge, o sèries de tipus galant, al llarg d’aquest període s’observa un progressiu decantament cap a la poesia lírica.

Pel que fa als reculls poètics enllestits al sanatori entre 1936 i 1938, cal distingir els que contenen obra d’un període —l’aplec que regalà a Mercè Figueras a finals de 1936 i el que, sota el títol *Invincions*, presenta al premi Folguera de la Generalitat l’any 1937—, dels que apleguen una tria de tota la poesia escrita fins aquell moment: el recull autògraf de poesies per a Joan Sales i el mecanoscrit “Totes les poesies 1933-1938”, que són el resultat del procés de revisió a què sotmet la seva obra la tardor de 1938 i que suposen el punt de partida per a la tria de l’obra que deixarà per a ser coneguda.

L’obra escrita en la darrera etapa de la seva vida (1939-1942) segueix pouant en la vida emocional i moral; des de 1939 a 1941, escriu molts poemes sobre la mort com “Arbor Mortis”, “El temple de la Mort”, sobre tema religiós, “Pelegrins”, “Sé que hauré

4. El pseudònim era format pels renoms de les cases pairals dels padrins paterns del poeta: Gregori, del llinatge de l’àvia Àngela Barberà, i Sastre, del llinatge de l’avi Marià Torres.

5. En aquesta edició, aportem una mostra dels articles sobre tema literari. Les col·laboracions sobre tema polític, documentades al dietari per al seu germà inclòs a Víctor TORRES: *Memòries familiars i polítiques*. Lleida: Pagès Editors, 1994, pp. 385-405, no s’han pogut localitzar, malgrat la cerca en biblioteques i fons documentals privats. Per aquestes col·laboracions se li aplicà la “Ley de Responsabilidades Políticas”. L’expedient, fallat el 1941, va suposar una multa de dues-centes pessetes. (Vegeu Margarida PRATS, ob. cit., p. 108.)

d'oblidar...", "L'abisme de llum", i continua amb el tema cívic ençetat el 1938 amb "La galerna, el llamp...", amb "La Ciutat Llunyana" i "Tardor, 1942". Retorna al tema musical, "Record d'una música" i "Mozart". En aquesta etapa, Màrius Torres dedica moltes estones a revisar la seva obra. En el mecanoscrit de treball que inicia el 1939 resten les correccions autògrafes del poeta d'aquest període.⁶ L'afermament en la seva vocació poètica va incidir en la revisió del corpus activant-ne reelaboracions —sobretot el 1941— i augmentant el grau d'exigència en les revisions, com explica al seu pare: "Convençut com estic que en poesia un defecte de forma és mortal de necessitat, he repassat i repasso infinites vegades tot el que escric fins que em sembla no trobar-hi cap incorrecció."⁷ D'altra banda, el seguiment per part del poeta, des de 1940, de la difusió de part dels seus poemes entre un nucli d'intel·lectuals catalans exiliats a França,⁸ també va retroalimentar-ne la revisió, va actuar com a detonador per a l'expressió d'opinions relacionades amb aspectes de la seva obra, i va moure el poeta, la primavera de 1942, a enllestir una tria de la seva obra poètica fins a finals de 1941 i a demanar al seu oncle Octavi Pereña que li'n fes una còpia per fer-la a mans del seu pare,⁹ on incorpora totes les correccions del mecanoscrit de treball.

La vida al sanatori va propiciar la coneixença de persones amb qui el poeta va viure profundes relacions d'afecte, amb qui va trobar

6. També queda constància d'aquestes correccions en les còpies autògrafes lliurades a Mercè Figueras, Josep Saló i Maria Planas i en les cartes a Joan Sales.

7. Vegeu Màrius TORRES: [Correspondència entre Màrius Torres i família Torres. Carta 312, 1941] [en línia], <Biblioteca Virtual Màrius Torres>. Lleida: Universitat de Lleida, Servei de Biblioteca i Documentació, cop. 2004.

8. Les lectures de poemes de Màrius Torres s'iniciaren el 1940, hi assistien diversos intel·lectuals exiliats a Prada i Montpeller: Pau Casals, Pompeu Fabra, Antoni Rovira i Virgili, Clementina Arderiu i Carles Riba. El poeta en rebia notícies via epistolar, vegeu Màrius TORRES: [Correspondència entre Màrius Torres i família Torres. Cartes 287, 1940, 310, 1941 i 312, 1941] [en línia]: <Biblioteca Virtual Màrius Torres>. Lleida: Universitat de Lleida, Servei de Biblioteca i Documentació, cop. 2004.

9. El poeta es refereix a aquesta tria en la carta a Carles Riba (14-VII-1942) "Penso enviar al meu pare, aviat, una versió, de moment definitiva, de tot el que s'aguanta. Ja us la deixarà." Vegeu *Correspondència entre Màrius Torres i Carles Riba*. Carta V, 1942, dins Màrius TORRES: *Poesies*. Barcelona: Ariel, 1964 [reproduïda a les dues edicions següents i a la present edició]. La correspondència creuada entre el poeta i el seu oncle sobre la petició d'una còpia del mecanoscrit es pot consultar a Màrius TORRES: [Correspondència entre Màrius Torres i Octavi Pereña. Carta 399, 1942] [en línia], <Biblioteca Virtual Màrius Torres>. Lleida: Universitat de Lleida, Servei de Biblioteca i Documentació, cop. 2004.

companyia, suport moral i el primer nucli lector dels seus poemes. El grup era format pel doctor Josep Saló i les tres amigues —Mercè, Esperança i Maria—, la primera de les quals fou l'amistat més íntima del poeta i la que li va presentar Joan Sales, les opinions del qual seran de gran ajut en el procés de creació de l'obra poètica de Torres.¹⁰

Aquest cercle amistós va suplir, en la mesura del possible, el buit afectiu que deixà en el poeta l'exili de la seva família i de moltes amistats; l'envoltaren d'afecte i crearen al seu entorn un ambient jovial. Es reunien un cop per setmana, a l'habitació del poeta o al piset que la Maria tenia en una ala del sanatori; en aquestes trobades, alternaven la conversa amb les interpretacions musicals i la recitació de poemes. De vegades feien escapades d'un dia o dos al Mas Blanc, masia propietat de la Maria situada a pocs quilòmetres del sanatori. L'any 1942 hi van fer una estada més llarga: de juliol a novembre; allí, sense les limitacions que imposava el sanatori, les reunions setmanals esdevingueren diàries. Pel mes d'octubre, va poder compartir quinze dies amb la seva germana Núria, a qui no havia vist des de feia quatre anys. Al llarg d'aquesta estada, que va suposar un oasi en la darrera etapa de la vida del poeta, la seva salut va millorar, va reprendre l'escriptura de versos, i va posar música a poesies de Paul Verlaine, Jaufre Raudel i Pèire Cardinal. Des del Mas Blanc va dictar a la Maria Planas una carta per a Joan Sales, on li donava permís per a l'edició de l'obra que havia triat i corregit.¹¹

La poesia, l'única activitat seductora entre les que li eren permeses, va anar convertint-se en l'objecte de la seva vida: "Si volgués resumir què m'han portat aquests quatre anys darrers, us diria que, d'una banda, l'afermament en la meua vocació, la consciència que jo sóc essencialment aquesta cosa absurda: un poeta líric", va confessar a Carles Riba, sis mesos abans de morir. I la seva dedicació

10. Joan Sales, company de treball d'Esperança Figueras, germana de la Mercè, a les oficines d'ensenyament de català de la Generalitat, coneix Màrius Torres a principis de desembre de 1936, tenen poques ocasions de compartir converses, però mantenen una intensa relació epistolar, un dels principals temes de la qual és la creació poètica i, més en concret, els comentaris sobre l'obra de Màrius Torres. Vegeu Joan SALES: *Cartes a Màrius Torres*. Barcelona: Club Editor, 1976.

11. Aquesta carta mai no va arribar al seu destí. Duia una relació de l'obra triada, segons llegim en una carta de Maria Planas a Joan Sales de febrer de 1947: " (...) demanaré a la Mercè la llista de les poesies que en Màrius estava disposat a publicar i us l'enviaré. Salvant les últimes, si no s'hagués perdut la carta l'hauríeu de tenir, recordo perfectament que des del Mas us la va enviar i que jo li vaig passar a màquina". Carta núm. VII dins "Cartes del retard censurades". Arxiu Núria Folch.

a la paraula poètica va aportar sentit a totes les renúncies a què l'havia sotmès la malaltia:

“Durant sis anys he fet versos sense altra intenció que la de treure’m les espines. Per un seguit de circumstàncies, aquests versos han estat llegits per la persona literàriament més docta d’aquest país —tot i que visqui a l’estranger. Carles Riba n’ha fet uns elogis que tallen la respiració [...] De moment vaig tenir una alegria enorme i tan pura que ni per un moment se’m va acudir que podia ser vanitat [...] Veia que tots aquests anys que tan erms em semblaven m’havien fet donar el rendiment que era potser la millor feina que podia fer en aquest planeta lamentable. Veia que no era un inútil, i que potser la meua vida hauria estat de més profit per al meu país que si hagués estat un «médico-práctico», més o menys militaritzat, més o menys exiliat.”¹²

El 29 de desembre de 1942, Màrius Torres va morir al sanatori on havia ingressat a finals de 1935. La seva obra poètica no va poder veure la llum a Catalunya fins vuit anys després de la seva mort. La primera edició de la seva poesia va haver de ser publicada a l’exili mexicà pel seu amic, l’escriptor i editor Joan Sales, a causa de la repressió sobre la llengua catalana de la dictadura franquista. L’any 1950, va aparèixer la primera edició a Catalunya, dins la prestigiosa col·lecció “Llibres de l’Óssa Menor”. Continuen les edicions de la seva poesia, les dues següents (1953 i 1964) a cura de Joan Sales, la cinquena (1977) a cura d’Alfred Sargatal i la sisena (1993) sota la nostra cura.

La poesia que Màrius Torres tria per ser publicada neix d’una peripècia vital sotmesa a cercles concèntrics de renúncies —aïllament físic i del context social, separació de familiars i amics, pas de ciutadà lliure a súbdit derrotat— que mena el poeta a un procés d’indagació i de cerca de respostes a interrogants sobre el sentit de la vida i de la seva existència. Malgrat les condicions d’escriptura de la seva poesia, la paraula poètica de Màrius Torres no té cap olor de resclosit, no és tenebrosa ni pessimista, sinó lluminosa com l’alba d’abril i clara com un capvespre d’octubre. De vegades, la boira del dubte emergeix amb força; d’altres, la desesperança prova d’entrar a escena, però un mot impedeix que sigui la protagonista, com ocorre amb el “gairebé” del penúltim vers de l’elegia “Dolç àngel de la Mort”.

12. Aquestes paraules de Màrius Torres a Quim Gili corresponen a la carta núm. 21 de l’epistolari inclòs en aquesta edició.

Els poemes de Màrius Torres ens desvetllen allò que abans no era visible. Els seus versos, alats, impregnats de música, amb ressonàncies romàntiques i simbolistes, ens acosten a temes com l'etern cicle de la vida a la natura, on mort i vida s'agermanen; la solitud dels humans, per ben acompanyats que estiguin; la dualitat entre confiança i temor davant la divinitat; el neguit davant la temença del dolor que s'acosta; la voluntat de sobreviure com a membre d'un poble a les malvestats històriques. El to d'aquests versos és un to de confessió secreta i solitària, a mitja veu: el to amb què es fan les confidències i es revelen els secrets, sense escarafalls ni retòriques buides. L'"ars poetica" de Màrius Torres està més propera a la dels artistes que treballen, empesos per una força interior, per transformar els "documents extrets de les seves emocions" en obres d'art, que al d'aquells que investiguen sobre el llenguatge heretat per a modificar-lo. En el combat de Torres el llenguatge juga un paper primordial per a la creació de l'estil; la cerca del mot més escaient per suggerir i l'eliminació dels trets més anecdòtics formen part del procés de saber encarnar sentiments i idees, a través de correlats objectius extrets dels cicles de la natura i de la música, en estructures mètriques que emocionin els lectors.

El poeta fa el camí des del dolor cap a la joia. I aquesta joia és la que troba el lector en poemes que l'endinsen en un àmbit literari que duu a noves dimensions estètiques i morals: accedir a l'obra d'aquest poeta és una experiència on estètica i ètica van acordades. Hom sent la joia en una paraula poètica xopa de coratge i d'esperança, càlida com un alè de primavera. Una paraula que, quan connecta amb el lector, esdevé una companyia reconfortant, un far en la boira, en els viatges cap a Ítaca.

L'obra de Màrius Torres no forma part del cànon nuclear de la literatura catalana del segle xx; tanmateix, ha estat presa en consideració en obres de referència, històries de la literatura i estudis sobre poesia catalana, on se n'ha valorat els aspectes següents: la intensitat moral i sentimental dels seus continguts, la musicalitat dels seus versos, comparable a la dels millors simbolistes, la simbiosi perfecta entre els temes tractats i els procediments poètics, la noblesa de la llengua, una profunda espiritualitat que depassa l'adscripció a cap credo concret, un arrelat civisme i un to de confessió. El pròleg de Pere Gimferrer (1977) assenyala aspectes poc tractats anteriorment: la relació que va establir el poeta amb el gènere líric, sobretot pel que fa a la tria de models literaris, especialment Baudelaire, i el

caràcter intemporal de la seva poesia.¹³ I l'estudi de Pere Ballart i Jordi Julià (2002) subratlla la qualitat lírica, sobretot a partir de la vitalitat expressiva, sentimental i moral i de la capacitat de superposar sensació i memòria, idea i sentiment, amb el màxim ímpetu emotiu i amb la més perfecta naturalitat. Aquests crítics inclouen el poeta lleidatà entre els que, en comptes de deixar-se endur per una imaginació sense traves, prefereixen exhaurir les possibilitats que ofereix l'aparent restricció de les formes. Així, en les poesies de Torres "la forma mai no és una coartada, sinó que és realment allò que vertebrà l'expressió mateixa de les emocions i els estats de consciència".

Les antologies més emblemàtiques de poesia catalana de la segona meitat del segle xx (Triadú: 1951 i 1965, Castellet i Molas: 1963, Bofill i Ferro: 1968) han triat mostres de la seva obra, sobretot de tema cívic, religiós i de la mort. Poesies com "Dolç àngel de la mort..." i "La Ciutat Llunyana" formen part de l'imaginari col·lectiu de diverses generacions de catalans.

La present edició

Aquesta edició reuneix l'obra poètica de Màrius Torres, aquella que va deixar per a ser publicada i una part de la que va desestimar, però que va formar part de les successives tries que va anar confegint entre 1937 i 1942. L'obra poètica es complementa amb un conjunt d'escrits en prosa —narracions, textos epistolars i articles publicats a la premsa de Lleida entre 1934 i 1936— que contenen informació interessant sobre altres facetes de Màrius Torres com a escriptor.¹⁴

Obra poètica triada pel poeta

L'edició de l'obra poètica parteix de la proposta presentada en la nostra tesi doctoral *Poesies de Màrius Torres. Edició crítica* llegida a la Universitat de Barcelona.¹⁵ A partir de l'estudi de la documentació,

13. És clarificadora la distinció que estableix entre l'anacronisme, que és involuntari i neix de la falta d'informació o de la incomprensió dels nous corrents, i la intemporalitat que és volguda i respon a una tria.

14. Volem agrair al doctor Joan-Ramon Veny-Mesquida les seves valuoses observacions respecte a aquesta edició.

15. Fou llegida el 12 de desembre de 2005 al Departament de Filologia Catalana.

sobretot epistolar, descoberta amb posterioritat a la nostra edició de 1993, la tesi proposava canvis respecte del nombre de poemes i de la seva ordenació.

Així, pel que fa al nombre de poemes, el corpus d'aquesta edició està format pel que va establir el poeta, conservat en dos llistes trametes l'any 1946 des del sanatori per Maria Planas i Mercè Figueras a Joan Sales i Humbert Torres (intitulades, respectivament, *Poesies de Màrius Torres corregides per a la seva publicació* i *Resum de tot el seleccionat*). Les dues amigues han avalat en sengles testimonis —per mitjà de les dues cartes que trameten amb la llista—¹⁶ que aquestes llistes contien la darrera voluntat de l'autor quant a la tria de textos que volia que fos donada a conèixer.

Hem bandejat, doncs, poemes editats en la nostra edició de 1993 (“Maig”, “Faula al gust antic” i “Finestra”) perquè no apareixen en aquestes llistes, com tampoc no apareixen en els reculls que va establir el poeta en el darrer període de la seva vida. Val a dir que, llevat de les darreres poesies de 1942, el contingut d'aquestes llistes coincideix amb el que el poeta va fer arribar a Joan Sales amb la carta on li donava permís per editar la seva obra, però que mai no va arribar al seu destí, segons escriu Maria Planas en una carta a Joan Sales de febrer de 1947: “demanaré a la Mercè la llista de les poesies que en Màrius estava disposat a publicar i us l'enviaré. Salvant les últimes, si no s'hagués perdut la carta l'hauríeu de tenir [la llista]: recordo perfectament que des del Mas us la va enviar i que jo li vaig passar a màquina.”¹⁷ No ens hem sabut estar, tanmateix, d'incloure en aquesta edició un poema que no figura en aquests documents, per no contradir el prestigi històric que ha aconseguit: “La Ciutat Llunyana”, un dels textos més antologats de l'autor.¹⁸

Quant a l'ordenació dels textos dins l'obra, aquesta edició substitueix la distribució en cinc llibres que va establir Joan Sales a l'edició de Coyoacán, per la que va fer el mateix Màrius Torres en sèries anuals. Aquesta disposició cronològica va quedar fixada

16. La relació de Maria Planas és amb la carta núm. VI dins “Cartes del retard censurades”. Arxiu Núria Folch. La relació de Mercè Figueras es pot consultar a Màrius TORRES: [Correspondència entre Mercè Figueras i la família Torres. Carta 685, 1946] [en línia], <Biblioteca Virtual Màrius Torres>. Lleida: Universitat de Lleida, cop. 2004.

17. Carta núm. VII dins “Cartes del retard censurades”. Arxiu Núria Folch.

18. Sobre la dicotomia “prestigi històric” – “darrera voluntat de l'autor”, vegeu Claudio GIUNTA: “Prestigio storico dei testimoni e ultima volontà dell'autore”, *Anticomoderno*, 3 (Roma, 1997), pp. 169-198.

en el recull que el poeta va preparar la primavera de 1942, una còpia mecanoscrita del qual, encarregada pel poeta al seu oncle Octavi Pereña, hem pogut consultar a l'arxiu de Mariola Pereña.¹⁹ Aquest recull, que havia de servir per difondre la seva obra entre els exiliats republicans a França, va ser avalat pel poeta en una carta al seu germà de primers de setembre de 1942: "Estimat Víctor. Quan arribi aquesta carta potser ja hauràs vist el Dr. Saló, el metge resident del Sanatori i bon amic meu, que ha passat uns dies a la Seu i volia mirar de conèixer Andorra. Si ha pogut passar, ja t'haurà parlat de la nostra vida per aquí i t'haurà donat una còpia dels meus versos fins a l'any 1941, que constitueixen el que podríem dir-ne una edició «non varietur», és a dir, de moment definitiva, on no es pot canviar ni un punt ni una coma".²⁰ Aquest recull, tanmateix, no incloïa sis poemes del període 1936-1940 que després sí que figuraven en les llistes de Planas i Figueras: la nostra edició els incorpora dins la sèrie anual que els correspon. Finalment, hem afegit una darrera sèrie per a l'obra de 1942, amb els poemes ordenats seguint el mateix criteri cronològic de la resta. L'ordre dels cinc primers respon al d'un plec mecanoscrit que segueix els mateixos criteris d'ordenació que el recull per a l'exili republicà a França.

Quant al text, pròpiament, dels poemes d'aquesta nova edició, cal dir que seguim sempre el que vam fixar en la nostra edició de 1993, tret dels casos següents: substitució d'alguns mots a "Lorelei", "Uns ulls en un retaule" i "La Ciutat Llunyana" —en aquest darrer s'afegeix un epígraf de Baudelaire—, canvi d'estructura del sonet "Arbor Mortis", addició de quatre tankes a "Entre l'herba i els núvols", i canvis de puntuació en sis poemes: "La Torre", "Dolç àngel de la Mort...", "Que sigui la meva ànima...", "Un altre abril", "Presència" i "Dispars de caçadors...". Tots aquests canvis estan avalats pels testimonis autògrafs.²¹ Restituïm, finalment, la variant "Sé" al primer vers de "Molt lluny d'aquí", introduïda per l'editor Joan Sales a la primera edició.

19. Filla d'Octavi Pereña. Actualment aquesta còpia forma part del Llegat Màrius Torres.

20. Màrius TORRES: [Correspondència entre Màrius Torres i família Torres. Carta 329, 1942] [en línia], <Biblioteca Virtual Màrius Torres>. Lleida: Universitat de Lleida, cop. 2004.

21. En donarem raó en la publicació de l'edició crítica de l'obra poètica de Màrius Torres que estem preparant.

Obra poètica inclosa a “Noves poesies”

Sota aquest títol publiquem seixanta-set poesies que tenen un tret en comú: haver estat seleccionades pel poeta per a formar part de reculls constituïts a partir de 1937.²² Als poemes que ja vam editar el 1993 hem afegit una “Cançó a Mahalta” i els poemes inclosos al recull *Invençons*, que el poeta va presentar al premi de la Generalitat el 1937 i que no va refer en la revisió que va fer de la seva obra a finals de l’any següent. D’aquest conjunt de poesies, vuit són inèdites (“La platja”, “Adam”, “Divergència”, “Nit de vent”, “Esperar”, “Gong en silenci”, “Serenata de Cambra” i “Cançó a Mahalta”) i tres són poc conegudes pel gran públic (“Spleen”, “Boirina” i “Camins fondals”).²³ Llevat d’aquests onze poemes i dels catorze que vam donar a conèixer per primer cop en l’edició de 1993 (“Sorpresa”, “Cançó”, “El pont”, “La Venus impassible”, “Isabel II d’Espanya”, “Rosina”, “Fi de jornada”, “Primavera en un jardí romàntic”, “El salze i el xiprer”, “El card”, “En la calma orgullosa de la nit”, “A Joan Sales”, “Una cançó a Mahalta” i “La sargantana”), la resta de poemes que publiquem dins “Noves poesies”, havien estat inclosos en apèndixs a la tercera, quarta i cinquena de les edicions de *Poesies*, la majoria en versions anteriors a les darreres conegudes. El text que reproduïm, editat per primer cop en l’edició de 1993, és el que incorpora les darreres revisions del poeta, perquè s’acosta més a la darrera voluntat de l’autor.

El sentit d’aquest conjunt de poemes inclosos en l’epígraf “Noves poesies” és, d’una banda, oferir una mostra diacrònica d’una part de l’obra que, si bé va ser finalment desestimada, va ser positivament valorada pel poeta en diverses etapes de l’elaboració de la seva poesia. De l’altra, posar a l’abast del lector mostres de poesia narrativa de Màrius Torres, com són faules i balades, descripcions iròniques i de to enjogassat, etc.; tempteigs, en suma, escrits al marge de la pròpia experiència. La comparació entre aquests poemes i el corpus de l’obra poètica triat pel poeta per publicar mostra la seva voluntat de voler ser conegut pels poemes que neixen de l’experiència d’indagar en la vida emocional i moral i de cercar respostes al sentit del viure.

22. “Invençons”, “Totes les poesies 1933-1938”, “Mecanoscrit de treball del poeta” i còpia manuscrita per a Maria Planas.

23. Els dos primers els vam publicar a la revista *Els Marges*, núm. 32 (setembre, 1984), pp. 67-73 i el darrer fou inclòs a l’antologia *La Ciutat de Lleida i els escriptors*, a cura de Mercè Biosca i Maria Pau Cornadó, Barcelona, La Magrana, 1996.

Prosa

La mostra d'obra en prosa que incorporem en aquesta edició inclou el relat autobiogràfic “Romança sense paraules”, escrit l’any 1936 i donat a conèixer per Enric Bou al monogràfic de Quaderns de Ponent, i les narracions “El cor i les roses” i “Jardinet persa a la manera de Saadi”, escrites els anys 1939 i 1940, respectivament, i publicades per primer cop per Joan Sales en l’apèndix a la quarta edició de l’obra poètica.²⁴

L’epistolari reproduceix les vint-i-cinc cartes que vam publicar en la darrera edició de l’obra del poeta. Totes les cartes corresponen al període en què el poeta va viure al sanatori: la primera és de març de 1936 i la darrera de primers de desembre de 1942. La diversitat de corresponents permet mostrar una visió polifònica de l’home que fou Màrius Torres:²⁵ hi sentim la veu d’un metge malalt que parla a un amic, metge com ell, i a una amiga malalta; la del cosí que obre el cor a la cosina confident d’infància; la del fill que admira l’actitud moral del pare i que dialoga amb el germà sobre els canvis de valors de la societat europea; la de l’amic que manifesta opinions sobre art amb l’amic pintor i estudiant d’arquitectura; la del jove poeta que estableix contacte amb un poeta consagrat i que dialoga amb un amic, també escriptor, sobre poesia i la recíproca producció poètica. Si bé la malaltia i la vida al sanatori són els temes més tractats, també apareixen altres temes lligats al context històric (Guerra Civil Espanyola i Segona Guerra Mundial) i a la seva dedicació a la literatura. La prosa epistolar de Màrius Torres no es limita a informar dels fets, sinó que expressa les seves impressions i manifesta les seves opinions. Alguns cops, crea referents literaris que reprendrà en alguna poesia; a tall d’exemple, el valor dels escenaris identificables per restar prop de les persones estimades (vegeu la carta núm. 6) i el tractament del record a “Molt lluny d’aquí”, on incorpora un dels elements descrits a la carta, les passejades amb el pare per l’horta de Lleida, com a símbol del temps perdut.

Pel que fa als articles de premsa publicats per Màrius Torres, editem aquí sis col·laboracions a dos setmanaris de Lleida: quatre

24. Vegeu Enric Bou: “Romança sense paraules. Una narració inèdita de Màrius Torres”, *Quaderns de Ponent* núm. 3/4, (1983), pp. 79-82 i Màrius TORRES: *Poesies*. Barcelona, Ariel, 1964, pp. 209-216.

25. Els interlocutors epistolars, llevat de Carles Riba, són familiars (pare, tia, germans i cosins) i amics.

a *La Jornada* del bienni 1934-1935 i tres a *L'ideal* de l'any 1936.²⁶ Aquesta tria de col·laboracions a la premsa posa a l'abast dels lectors la faceta de Màrius Torres com a cronista cultural; un cronista amb bon domini lingüístic i un vast coneixement dels temes artístics que tracta. La brevetat de la vida de Màrius Torres i el condicionant de la malaltia no li van permetre participar, potser tan activament com hauria volgut, en la vida cultural i cívica; el contingut d'aquest conjunt d'articles ens mostra que estava al dia de les novetats cinematogràfiques, artístiques, musicals, literàries, i dels esdeveniments polítics i socials del país.

MARGARIDA PRATS RIPOLL
Universitat de Barcelona

26. Tots els articles han estat extrets dels exemplars dels setmanaris de l'hemeroteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Els articles de *La Jornada* van ser editats a Margarida PRATS, ob. cit., pp. 161-169.